

Тыва Республиканың Барыын – Хемчик кожууннун
Хөндөлөн муниципалдыг бюджеттиг ортумак ниити билиг школазы.

Чөшпээрээни өөредилге
талазы – биле директорнун
оралакчызы

Ортман С.К.
«7» 08 2022 ч

Бадылааны Хөндөлөн ортумак
ниити билиг школанын
директору

Кужугет Б.Б.
«31» 08 2022ч.

Приказ № 224/3

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА

«Торээн (тыва) дыл»
(эртемнин ады)

3 класс
(класс)

Неделяда шагы 2

Бүдүн чылда ниити шагы 68

Тургусканы: Кужугет Оюунза Владимировна
(башкының ады фамилиязы)

2022- 2023
(ооредилге чылы)

Тайылбыр бижик

3 - кү класстың тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгениң федералдыг стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан. Программаны өөредилге черлеринге өөредилге ному тыва дыл номунга болгаш Э.Д. Ондарнын тыва дыл 1-4 класстарның программазынга даянып тургускан. Тыва дыл 3 класс Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар – Кызыл 2020,

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири. - ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур. - Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири - Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири. - Тыва дылга сонuurгалы бедип, ону хандыр ооренири болур. - Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур. - ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер: - Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун киириштирип турарын медереп билири. - Тыва дылды эстетиктиг овур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);

- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;

- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;

- коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары. - Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири; - Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири; - Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири; - Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-

биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири; - Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири; - Домактыё синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири; - Чугаа кезектерин тып, ангылап билири; - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири; Чогаадыкчы ажылдар. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири; - Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири; - Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири; - Тыва дыл кичээлдеринде билиглери херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадынга чурук чуруп билири; - Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири; - Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири. - Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

Метапредметтиг Регулятивтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери: - Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.

- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры. - Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг. - Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билер ужурлуг. - Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билер ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири; - Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири; - Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглери энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири; - Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири; - Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири; - Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири; - План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири; - Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири; - Состерде орфограммаларны тып билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Херек билиглери библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири; - Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири; - Логиктиг угаап боданышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири; - Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.

- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг. - Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери - Бодунун узел-бодалын илередип билири. - Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг. - Бот-

боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири; - Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири; - Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири; - Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери. Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери: - Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири. - Ооредилгенин чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири; - Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; - Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер; - Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери. - Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состут эдертиг болгаш чогаадыг бижиир. - Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири; - Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг. - Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири; - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг. Оореникчилернин ооренип алыр аргалары: - Чугаа кезектерин тып, ангылап билири; - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири; - Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билип, эстетиктиг оворхевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур. - Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири; - Медреселдиг болгаш хостут аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири.

Тыва дыл эртемниннн програмазынын тургузуу.

№	Темазы	Шагы	Допчузу
1	1-ги болгаш 2-ги класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары	8 шак	Фонетика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазы катаптаашкын
2	Үннер болгаш үжүктөр	10 шак	. Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажилдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери. Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдыышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарынга оон ужурдузазы. Дакпырлап бижиир ажык эвес уннер. Дулей (куштуг болгаш кошкак), ыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижири. Ъ (кадыг демдек) хереглээри.
3	Сөстөр	8 шак	Состун тургузуу Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары. Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа. Тургузуу бодуун состернин оскертилге кожумактарын тып билири. Чогаадылга кожумаа. Бодуун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактарын тып билири. Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа. Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижири. Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижири. Лексика Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.
4	Чугаа кезектери	24 шак	Чугаа кезектери Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар. Чуве ады Чуве ады, оон утказы, айтырыглары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын

			кожумактарын шын бижири. Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары. Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири. Демдек ады Демдек ады, оон утказы, айтырыглары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири. Эдеринчилер Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири. Кылыг созу Кылыг созу, оон айтырыглары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдыныг илередир кылыг состери.
5	Домак	15 шак	Домак. Домактын чугула кежигуннери. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле) , кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (у наяны-биле). Кол сос,соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта состернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери. Сос каттыжышкыны. Сос каттыжышкынында состернин харылзаазы. Сос каттыжышкынында озек болгаш чагырткан сос. Созуглел. Харылзаалыг чугаа. Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгеzi). Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын (ниити таныжылга). Созуглелде даяныр состер. Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга). Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары. Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны

			харылзаштыраары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг состербиле, ат оруннары болгаш эвиллелдер дузазы-биле). Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгези, кол кезээ, тончузу). Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас-биле). Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук езугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ө.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап-боданыышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажилдарынче киирири. Бодунун дугайында кыска чага бижири. Ээлдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедириишкини. Дилег илередириинин состерин ажыглаары..
6	Ниити катаптаашкын	3 шак	Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары. Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер..

Календарь – тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Онаалга	Ай, хуну План - биле	Факт	Эдилгелер
1-ги болгаш 2-ги класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары – 8 шак.						
1-2	Домак. Домактын чугула кезигүүнери. Үннер болгаш үжүтер.	2	Мергежилге 6, 18	06.09 07.09		
3	Кым? Чүү? деп айтырыглар-га харыылаттынар сөстөр.	1	Карточка – биле ажыл	13.09		
4	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр.	1	Мергежилге 28, дурум ар 14	14.09		
5	Хуу аттарга улуг үжүктөр.	1	Мергежилге 31, карточка – биле ажыл	20.09		
6	Кандыг? деп айтырыгга харылаттынар сөстөр.	1	Мергежилге 34	21.09		
7	Хыналда диктант.	1		27.09		
8	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	Чогаадыкчы ажыл	28.09		
Үннер болгаш үжүктөр – 10 шак.						
9	Үннер болгаш үжүктөр.	1	Мергежилге 42	4.10		
10	Ажык үннер.	1	Ун, ужук сайгарылгазы	5.10		
11	Кыска болгаш узун ажык үннер.	1	Мергежилге 55,56	11.10		
12	Өк-биле адаар ажык үннер.	1	Карточка – биле ажыл	12.10		
13	Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг сөстөр.	1	Мергежилге 69	18.10		
14	Е, ё, ю, я деп үжүктөрлиг сөстөр.	1	Мергежилге 79	19.10		
15	Ажык эвес үннер.	1	Мергежилге 93, 94	25.10		

16	Эгезинде <i>n</i> болгаш <i>m</i> бижиир сөстөр.	1	Мергежилге 102	26.10		
17	Хыналда диктант.	1		8.11		
18	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	Мергежилге 107	9.11		
Сөстөр – 8 шак.						
19	Сөстүн тургузуу (составы).	1	Мергежилге 117,118	15.11		
20	Чаңгыс дазылдыг сөстөр.	1	Мергежилге 126	16.11		
21	Сөс иштинге катаптаан ажык эвес үннерни шын бижири.	1	Карточка – биле ажыл	22.11		
22	<i>Тып, тик, төк, тырт, теп, тут</i> деп сөстөрни кожумактар немежирге шын бижири.	1	Мергежилге 133,134	23.11		
23	-дыр, (-дир, -дур, -дүр, -тир, -тур, -түр) деп артынчы сөстү бижири.	1	Чогаадыкчы ажыл	29.11		
24	Дефистеп бижиир нарын сөстөр. Катаптаашкын.	1	Мергежилге 145	30.11		
25	Хыналда диктант.	1		6.12		
26	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	Мергежилге 151	7.12		
Чугаа кезектери – 24 шак.						
27	Чүве ады.	1	Мергежилге 160, 173	13.12		
28	Чүве аттарының саннарга өскерлири.	1	Карточка – биле ажыл	14.12		
29 - 30	Чүве аттарының падежтерге өскерлири.	2	Падежтерни ооренир, мергежилге 201, 187,188	20.12 21.12		

31	Хуу аттарны шын бижири.	1	Мергежилге 208	27.12		
32	Чүве адынга ниити катаптаашкын.	1	Мергежилге 214	28.12		
33	Хыналда диктант. Катаптаашкын.	1	Карточка – биле ажыл	10.01		
34-36	Демдек аттары.	3	Мергежилге 228, 232, 243	11.01 17.01 18.01		
37	Чугаа сайзырадылгазы Эдертиг	1	Мергежилге 257	24.01		
38-39	Сан аттары.	2	Мергежилге 263, 268	25.01 31.01		
40	Хыналда диктант	1	Дурумнерни катаптаар	1.02		
41	Частырыглар-биле ажыл Эдеринчилер.	1	273	7.02		
42-43	Кылыг сөстери.	2	Мергежилге 280, карточка – биле ажыл	8.02 14.02		
44-45	Кылыг сөстериниң үелерге өскерлири.	2	Мергежилге 300, 314,	15.02 21.02		
46	Кылыг сөзүнге ниити катпатаашкын	1	Мергежилге 319	22.02		
47, 48	Хыналда диктант. Частырыглар-биле ажыл.	2		28.02 1.03		
49, 50	Чугаа кезектеринге катаптаашкын.	2	Карточка – биле ажыл	7.03 8.03		
Домак. Ниити катаптаашкын – 15 шак.						
51, 52	Домак дугайында ниити билиглер.	2	Мергежилге 334,335	14.03 15.03		
53, 54	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.	2	Карточка – биле ажыл Мергежилге 349	21.03 22.03		
55	Домактың кежигүннери.	1	Карточка – биле ажыл	4.04		
56	Домактың чугула	1	Мергежилге 356	5.04		

	кежигүннери.					
57, 58	Ийиги чергениң кежигүннери.	2	Мергежилге 358, карточка – биле ажыл	11.04 12.04		
59	Домакта санай адаан сөстөрниң аразынга биче сек.	2	Мергежилге 362	18.04 19.04		
60	Хыналда диктант.	1		25.04		
61	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	2	Карточка – биле ажыл	26.04 2.05		
62- 63	Домакта сөстөрниң харылзаазы.	2	Мергежилге 367, 382	3.05 9.05		
64	Созуглел	1	Мергежилге 390,391	10.05		
65	Диктант	1		16.05		
Ниити катаптаашкын 3 шак						
66	Частырыглар биле ажыл. Катаптаашкын	1	Мергежилге 402, 406, 410	17.05		
67 68	Катаптаашкын	2	Чайгы онаалгалар, чогаадыкчы ажыл	23.05 24.05		

Ажылчын программаның эдилгелери

[illegible]

ИСПОЛНЕНО НЕ ЗАБЫТЬ

СТРАНИЦ 12

«81» 08 2022 года

Директор школы: *Ирина Владимировна*

МБОУ СОШ
с. Хонделен
Барун-Хемчикского
района
Кокуна РТ
ИНН 1712090462
ОГРН 117172090462
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА С. ХОНДЕЛЕН
БАРУН-ХЕМИЧКОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА

ПРОИЗУРОВАНО, ПРОУМЕРОВАНО
И СКРЕПЛЕНО ПЕЧАТЬЮ

СТРАНИЦ 12

« 81 » 08 2022 года

Директор школы:

БШБ
С. 1

